

JURYRAPPORT DE LOEP 2014

VVOJ Prijs voor Onderzoeksjournalistiek

Juryleden:

Marc Chavannes (voorzitter)

Josse Abrahams

Joep Dohmen

Marnix Koolhaas

Alexander Pleijter

Sanne Terlingen

Trees Verleyen

JURYRAPPORT DE LOEP 2014

Dames en Heren,

De Loep is dé prijs voor onderzoeksjournalistiek in Vlaanderen en Nederland. De VVOJ heeft de prijs ingesteld om collega's aan te moedigen en het genre te stimuleren. In een medialandschap waar (te dure) overnames, samenvoeging van titels, bezuinigingen in de omroep en vervluchtigende verdienmodellen bij de dag- en weekbladen het klimaat bepalen, is onderzoeksjournalistiek geen vanzelfsprekende zaak.

Des te verheugender is de oogst die in één jaar is ingezonden om mee te dingen naar De Loep. De jury heeft zich dit jaar mogen verdiepen in 52 tekstinzendingen, 26 audiovisuele, 11 digitale en 15 inzendingen voor de aanmoedigingsprijs. In totaal 104 inzendingen, waaronder 9 boeken. Uit de variëteit en diepgang van veel inzendingen bleek dat het genre leeft. Ook in economisch lastige omstandigheden zien tal van journalisten kans tijd los te pingelen van hun chefs om ongelooflijk hardnekkig en soms ondankbaar werk te doen, op jacht naar feiten die de bezitters heel graag geheim houden.

Het valt nooit te bewijzen, maar zou het waar kunnen zijn dat sinds de oprichting van de VVOJ en de instelling van een prijs gewijd aan onderzoeksjournalistiek het aantal echte *scoops* en onthullende reportages is toegenomen? Ik durf die stelling wel te verdedigen. We zijn gewend geraakt aan een gestage stroom keiharde primeurs, die soms een heel complex van feiten onthullen, bijvoorbeeld in de financiële wereld of in de miljardenbranche die ons ons dagelijks voedsel bezorgt. Soms ook gaat het om verscholen gebieden, in de krochten van Europese regelgeving of het kunstcircuit. De mooiste onthullingen gaan soms over gebieden waarvan we niet wisten dat die bestonden.

De jury werd getroffen door de hoge kwaliteit van de inzendingen voor de aanmoedigingsprijs, van studenten van het postgraduaat in Mechelen tot jonge duo's en onderzoekscollectieven: er leeft een duidelijk onderzoeksjournalistiek bewustzijn bij veel jonge collega's. Zij en anderen waagden zich aan niet voor de hand liggende onderwerpen: zandroof in de Filippijnen, CO2-emissies, energiepolitiek. In eerdere jaren zagen we veel bankverhalen, nu verdiepten verschillende goede inzenders zich in kunst, voeding en gezondheid. Daarbij zaten ook vele regionale media als De Stentor, Brabants Dagblad, Omroep Brabant, kopbladen van het AD, De Limburger/Limburgs Dagblad, Leeuwarder Courant, Dagblad van het Noorden.

Ook valt opnieuw op dat vanuit de vakbladen (waar zeker ook onderzoek wordt verricht) helaas maar weinig verhalen worden ingezonden. Als vaker is het Onderwijsblad een positieve uitzondering met weer een mooi onderzoek naar het onderwijsveld.

De Loep heeft sinds haar instelling een norm willen stellen. 'Zo hoort het en zo kan het'. In de werkelijkheid van alledag is het natuurlijk een lastig karwei om zulke ongelijksoortige producties als een gedegen boek, waar vaak jaren aan is gewerkt, te vergelijken met een regionaal tv-programma, een onderzoek voor een landelijk dagblad en een internet-productie voor een digitaal medium. Daarom zijn er verschillende categorieën ingesteld, voor tekstuele, audiovisuele, en digitale producties, en is een aparte aanmoedigingsprijs voor journalisten t/m 30 jaar ingesteld – die laatste door de categorieën heen.

Prijsbepalende uitgangspunten

Voor de goede orde wil de jury nogmaals uiteenzetten waar het bij de VVOJ-prijs om gaat en waar een inzending aan moet voldoen wil die voor nominering of voor de prijs in aanmerking komen. Het moet gaan om:

1. Een onthulling van feiten die zonder de publicatie ten onrechte onbekend zou zijn gebleven.
2. Een bewijsvoering die sluitend is waarbij de feiten voor zich spreken.
3. Een oorspronkelijk en eigen onderzoek en niet om de bekendmaking van de resultaten van onderzoek dat elders gedaan is.

4. Een inzending waarvan de stijl zo toegankelijk is dat de inhoud ook te begrijpen valt voor niet-vakmensen op het betreffende gebied.
5. Goed uitgezochte feiten die een aantoonbaar actuele maatschappelijke relevantie hebben. Een historisch overzicht, hoe knap ook geresearched en gecompileerd, kan de prijs dus niet winnen.

Zoals altijd heeft de jury ook dit jaar ernstig gewaakt voor elke vorm van belangenverstrengeling. De VVOJ-prijs heeft nu eenmaal de kwaliteit, en soms dus ook de handicap, dat hij door vakgenoten aan vakgenoten toegekend wordt. Zodra het over een inzending ging waar een jurylid bij bekroning enig belang aan zou kunnen ontlennen, werd hem of haar vriendelijk doch dringend verzocht zijn of haar mond stijf dicht te houden, en de gang op te zoeken. Zo spraken de juryleden in dienst van de NRC niet mee over inzendingen van die krant.

Dit jaar heeft de jury tot haar spijt opnieuw geen winnaar aangewezen in de categorie van de Digitale Loep. Ook vorig jaar - toen de Digitale Loep zijn intrede deed - was de jury niet tot toekenning van de prijs gekomen. Er waren ook dit jaar een aantal zeer verdienstelijke inzendingen, maar zij voldeden niet aan de hoge eisen die worden gesteld aan onderzoeksjournalistieke producties om in aanmerking te komen voor het winnen van De Loep. Wel heeft de jury opnieuw besloten om twee stimuleringsprijzen toe te kennen. Dit om te benadrukken dat er zeer zeker digitale producties zijn die in de buurt komen van het niveau dat nodig is om De Loep te winnen. En vooral ook om te stimuleren dat er een schepje bovenop wordt gedaan in de digitale journalistiek, zodat bij de volgende editie de Digitale Loep uitgereikt kan worden aan een ijzersterke digitale productie.

De aanmoedigingsprijs (journalisten t/m 30 jaar)

Het was een verheugend lastig karwei om een rangorde aan te brengen in de inzendingen die voor de aanmoedigingsprijs in aanmerking kwamen. Bij allemaal werd behoorlijk veel ouderwets uitzoekwerk verzet. Net niet genomineerd werd de Nu.nl-productie Zelden aangifte voor strafbaar feit ambtenaar, van Jerry Vermanen. Het was een mooi project met veel potentie, maar verdiende meer uitdieping. Genomineerd werden:

- **‘Viktor onbewust meegesleurd in lobbycampagne van farmabedrijf’**, door Maxie Eckert en Koen Baumers voor *De Standaard* en *Het Nieuwsblad*. Waar veel journalisten meewandelden met de farmaceutische PR-machine bleven deze jonge journalisten vragen stellen. Zij legden een misleidend mechanisme bloot. Onder tijdsdruk kwamen zij tot het portret van een geconstrueerde mediahype.
- **‘De herontdekking van de polder’**, een artikel voor *De Groene Amsterdammer* van Belia Heilbron, Jelmer Mommers, Thomas Muntz en Huib de Zeeuw. Uiterst gedetailleerd inzicht in hoe de poldercultuur werkt door talloze gesprekken verkregen. Politieke onderzoeksjournalistiek van het goede soort. En nog eens spannend en leesbaar geschreven ook.
- **‘Nederland leverde Syrië grondstof voor gifgas’**, door Leonie van Nierop voor *NRC Handelsblad*. Uitgaand van Wikileaks documenten speurde de journaliste verder naar de herkomst van grondstoffen voor Syrisch gifgas. De bewijsvoering kwam net niet helemaal rond, maar met sterke research laat Van Nierop zien wat dóórzoeken kan opleveren. Een boeiend en sterk verhaal.

Na zorgvuldige afweging besloot de jury de Aanmoedigingsprijs 2014 toe te kennen aan Belia Heilbron, Jelmer Mommers, Thomas Muntz en Huib de Zeeuw voor hun **Herontdekking van de Polder**.

Tekstuele producties

Bij de geschreven producties waren vrolijke, verrassende, onthutsende en belangrijke inzendingen. Er waren flink wat economisch getinte, politieke en buitenlandse onderwerpen bij. De jury nomineerde er drie vanwege de combinatie van groot maatschappelijk belang en meer dan gemiddeld moeilijk én geslaagd onderzoek. In willekeurige volgorde zijn dat:

- **'Het complot van HSBC'**, twee artikelen van Lars Bové van *De Tijd*. Relevant en onthullend onderzoek naar belastingontduiking via een van 's werelds grootste banken dat van de onderzoeker specialistische kennis vroeg, maar ook de kunde een context te schetsen.
- **De NSA-files**, een serie artikelen van Steven Derix, Huib Modderkolk en Floor Boon voor *NRC Handelsblad*. Op basis van de dossiers van klokkenluider Edward Snowden doorgrondde *NRC Handelsblad* de Nederlandse aspecten van dit wereldomspannende spionagenetwerk, mét een wereldscoop er bovenop. Spitwerk dat beheersing van vele en diverse journalistieke vaardigheden vereiste.
- **Dossier Naziroofkunst**. Geert Sels van *De Standaard* ontsloot in een serie artikelen het vrijwel onbekende verleden van de Belgische kunsthandel tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het onderzoek moest vrijwel vanaf nul beginnen en leidde tot veel ophef. Klassiek speurwerk van niveau.

De jury beraadslaagde diepgaand, waarbij de NRC-redacteuren zich van stemming onthielden. Van de overige leden stemde de meerderheid uiteindelijk voor het **Dossier Naziroofkunst** omdat het de duidelijkste onderzoeksjournalistieke methode heeft gebruikt. Het gaat om oerdegelijke onderzoeksjournalistiek.

Audiovisuele producties

Er was veel waardevols te zien en te horen. Onderzoeksjournalistiek is met name in Nederland een volwassen genre op radio en televisie. Zo'n Zembla-uitzending als Verzuimpolitie III is een staaltje uiterst nuttige vervolgberichtgeving, met opnieuw gênante uitspraken. Desondanks kreeg de aflevering geen nominatie omdat het meer een zoemende bijtmug was dan een compleet nieuwe horzelaanval. Vanwege hun impact en nieuwswaarde werden de volgende drie inzendingen wel genomineerd:

- **'VION in Boxtel fraudeerde wel met vlees, 250.000 consumenten bedonderd'**, gemaakt voor *Omroep Brabant* door Albert Bos, Emile Vaessen en Marjo L'Homme. Voor het eerst wordt een regionale omroep genomineerd voor de Loep met belangrijk (crossmediaal) onderzoek naar bewuste manipulatie met houdbaarheidsdata. Jonge journalisten pakten in beperkte onderzoekstijd gericht door waar een officiële commissie genoeg nam met een half verhaal.
- **Dossier Bulgarenfraude**, nieuwsitems voor *RTL Nieuws* gemaakt door Siebe Sietsma, en achtergronditems van Aart Zeeman voor *KRO Brandpunt*. Producties die elkaar versterkten en onthutsend inzicht gaven in de fraude, een onwetende staatssecretaris en een schromelijk tekortschietende belastingdienst. De beelden en de ongeremde erkenning van de mogelijkheden tot frauderen door een aantal daders zorgen voor veel toegevoegde waarde.
- **'Wildwest op zee'**, gemaakt door Simone Tangelder en Jos van Dongen, uitgezonden door VARA's *Zembla*. Zeer relevant onderzoek naar overbevissing en de manipulatie van Europese regelgeving door ook Nederlandse betrokkenen. Tijd noch moeite werd gespaard en het onderzoek werd mooi in beeld gebracht.

De jury vond alle drie Loepwaardig en van groot maatschappelijk belang. Uiteindelijk won er één niet, al was het maar vanwege de meest onvergetelijke beelden en het blootleggen van de weke onderbuik van de Nederlandse verzorgingsstaat. De Loep 2014 voor audiovisuele producties gaat naar **Dossier Bulgarenfraude**, van Siebe Sietsma (*RTL Nieuws*) en Aart Zeeman (*KRO Brandpunt*).

De Digitale Loep

Zoals hiervoor al gezegd, heeft de jury voor het tweede achtereenvolgende jaar geen Digitale Loep toegekend. De jury is er daarbij vanuit gegaan dat een digitale winnaar van vergelijkbaar niveau moet zijn als een winnaar in de categorie Tekst of Audiovisueel. Dat betekent dat er sprake moet zijn van uitmuntende onderzoeksjournalistiek die leidt tot een onthullend resultaat en die tot stand is gekomen dankzij een diepgravende, methodische werkwijze. Ook moet het gaan om oorspronkelijk onderzoek dat op een heldere, bij het medium passende manier wordt gepresenteerd. Kandidaten voor de Digitale Loep moeten dus gebruik maken van de specifieke – zo mogelijk interactieve - mogelijkheden van digitale media.

De jury was verheugd te constateren dat er een aantal interessante inzendingen waren, die op vernieuwende wijze de mogelijkheden van het digitale domein verkennen voor het verrichten van journalistiek onderzoek. Per saldo vond de jury echter dat geen van de inzendingen voldeed aan de eerder genoemde eisen die gesteld worden aan winnaars van een Loep.

Om de digitale tak van de onderzoeksjournalistiek aan te moedigen heeft de jury besloten om dit jaar wederom twee stimuleringsprijzen toe te kennen. En wel aan:

“Politie, waar is mijn aangifte?” door Bastiaan Hetebrij, Joris Janssen en Ronald Sidermans (Altijd Wat Monitor)

De Altijd Wat Monitor van de NCRV beoogt een nieuwe benadering van onderzoeksjournalistiek in de praktijk te brengen: een open en transparante werkwijze waaraan iedereen gedurende het onderzoeksproces een bijdrage kan leveren. Deze crowdsourcing is ook toegepast in het onderzoek “Politie, waar is mijn aangifte?” De inzet van sociale media leverde een groot aantal reacties op, ook van tientallen politiemensen. Andere media publiceerden al eerder over het probleem met aangiftes bij de politie, en in dat licht levert het onderzoek van de Altijd Wat Monitor naar het oordeel van de jury te weinig nieuwe onthullingen op. Bovendien is de presentatie van het onderzoek op de website tamelijk onoverzichtelijk: het is lastig om specifieke

elementen uit het onderzoek terug te vinden. Met de toekenning van de stimuleringsprijs wil de jury de Altijd Wat Monitor vooral aanmoedigen om deze vorm van onderzoeksjournalistiek verder te ontwikkelen.

“Big business is watching you” door Maurits Martijn en Dimitri Tokmetzis (De Correspondent)

De productie van Martijn en Tokmetzis bestaat uit een tweeluik over privacy in de digitale wereld. Het eerste deel gaat over *trackers* (zoals cookies) op websites die gegevens verzamelen van computergebruikers: hoeveel van zulke trackers staan op populaire websites, welke data verzamelen zij, en welke bedrijven zitten achter die trackers? Deel twee gaat na welke metadata een willekeurig persoon prijs geeft via zijn mobiele telefoon en wat men aan de hand daarvan te weten kan komen over die persoon. Deze producties zijn aangevuld met stukken over de gevolgde werkwijze en praktische tips voor gebruikers. De jury prijst de methodes van digitale dataverzameling die in deze producties zijn ingezet, maar vindt het onthullende karakter wat beperkt. Het bestaan van trackers en metadata is niet nieuw of onbekend; het onderzoek van Martijn en Tokmetzis maakt vooral - op overigens uitstekende wijze - inzichtelijk wat trackers en metadata zijn. De jury wil beide journalisten met de toekenning van de stimuleringsprijs van harte aanmoedigen om door te gaan met hun digitale onderzoekswerk naar privacy in de digitale wereld.

Slotwoord

Namens de jury dank ik het secretariaat van de VVOJ voor het organiseren van het jurywerk. En die juryleden die na jaren trouwe jurydienst volgend jaar geen deel meer zullen uitmaken voor uw collegiale toetsgezelschap. Op naar De Loep 2015.

Kortrijk, november 2014

Namens de jury van De Loep 2014 , bestaande uit Josse Abrahams, Marc Chavannes, Joep Dohmen, Marnix Koolhaas, Alexander Pleijter, Sanne Terlingen en Trees Verleyen,

Marc Chavannes, voorzitter